

УДК: 376-056.2/5-056.263

Оксана Круглик

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри сурдопедагогіки і сурдопсихології імені М.Д. Ярмаченка

o.kruhlyk@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-9632-6579

Kruhlyk Oksana

PhD in Pedagogy, associate professor,
associate professor of the Department of Deaf Education and Psychology of Deaf named
M. Yarmachenko

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
вул. Пирогова 9, Київ,
01601, Україна

National Pedagogical Dragomanov University
9, Pyrohova St., Kyiv,
01601, Ukraine

ТЕОРІЯ ТА ПРОТИРІЧЧЯ В ЗАСОБАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕНСАТОРНИХ ШЛЯХІВ РОЗВИТКУ ДИТИНИ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

THEORY AND CONTRADICTIONS IN THE MEANS OF REALIZATION OF COMPENSATORY WAYS OF DEVELOPMENT OF A CHILD WITH HEARING IMPAIRMENTS

Анотація. В даній статті системно розглядаються наукові теорії та концепції, вивчення та впровадження яких закладає фундаментальне розуміння сучасної методики навчання і розвитку дітей з порушеннями слуху. Ретроспективний аналіз досліджень в умовах освітніх трансформацій є необхідним для винайдення подальших ефективних шляхів розвитку сурдопедагогічної науки і корекції індивідуального розвитку дитини. З'ясування протиріч в засобах реалізації компенсаторних шляхів розвитку дитини з порушеннями слуху дозволив винайти інноваційні сурдопедагогічні технології компенсаторно-корекційного спрямування, які допоможуть досягнути мети результату навчання і дозволять дитині з таким порушенням приєднатися до культурних цінностей нації. Книга у вигляді навчального підручника є засобом доступним і варіативним для опанування цінностями суспільства. Підґрунтям для вивчення проблеми дослідження нами були використані методи аналізу та експерименту. Системний аналіз наукових теорій безпосередньо пов'язаний з отриманими висновками експериментального дослідження, яке показало що розуміння учнями з порушеннями слуху навчальних тестів сучасного підручника залежить від контекстного розуміння прочитаного матеріалу та ієрархії структури тексту. Експериментально було виявлено, що існує залежність рівня сформованості розуміння від результативності реалізації педагогічних технологій, особливо в умовах трансформацій системи освіти. В статті надаються підходи та

висвітлюються методичні засади, які слід враховувати під час побудови навчального підручника для дітей з порушеннями слуху. Віковий досвід сурдопедагогічних досліджень засвідчив можливості розвитку дітей з порушеннями слуху і компенсаторні шляхи їх становлення як особистості. Така соціалізація може бути повноцінно реалізована у суспільстві, якщо людина не тільки оперує матеріальними продуктами соціально-психологічного обміну, але й оволодіває духовним надбанням нації – її мовою. Вважаємо, що дане дослідження є вагомим для збереження сурдопедагогічних наукових поглядів в умовах перехідних процесів становлення спеціальної освіти.

***Ключові слова:** засоби реалізації; компенсаторні шляхи розвитку; інноваційні технології; навчальний підручник; теорії; протиріччя.*

Abstract. This article systematically considers scientific theories and concepts, the study and implementation of which lays a fundamental understanding of modern methods of teaching and developing children with hearing impairments. Retrospective analysis of research in the context of educational transformations is necessary to find further effective ways to develop pedagogical science of Deaf and correction of individual development of the child. Clarification of contradictions in the means of implementing compensatory ways of development of a child with hearing impairments allowed to invent innovative pedagogical technologies education of Deaf of compensatory-corrective orientation, which will help achieve the goal of learning and allow a child with such disorders to join forward the cultural values of the nation. The book in the form of a textbook is a means available and varied for mastering the values of society. We used the methods of analysis and experiment as a basis for studying the research problem. Systematic analysis of scientific theories is directly related to the findings of experimental research, which showed that understanding children with of hearing impairments of modern textbooks depends on the contextual understanding of the material read and the hierarchy of text structure. It was found experimentally that there is a dependence of the level of understanding on the effectiveness of the implementation of pedagogical technologies, especially in the context of transformations of the education system. The article provides approaches and highlights the methodological principles that should be considered when building a textbook for children with hearing impairments. Age-old experience of pedagogical research in teaching children with hearing impairments has shown the possibilities of development of children with hearing impairments and compensatory ways of their formation as individuals. Such socialization can be fully realized in society if a person not only operates with material products of socio-psychological exchange, but also masters the spiritual heritage of the nation - its language. We believe that this study is important for the preservation of pedagogical scientific views in the transition processes of special education.

***Keywords:** means of implementation; compensatory ways of development; innovative technologies; textbook; theory; contradiction.*

Актуальність дослідження. Початок ХХІ століття для людей з порушеннями слуху розпочався корінними змінами не тільки у розумінні психофізіологічних та психолінгвістичних основ слухомовленнєвої реабілітації, але й суттєвими змінами у самій системі освіти. Пошук

інноваційних сурдопедагогічних технологій навчання і виховання дітей з порушеннями слуху, реабілітація глухих дітей і дорослих після кохлеарної та стволомозкової імплантації, розвиток диференціальної діагностики стали підґрунтям для подальших шляхів впровадження і оперування методик нейрокорекційного спрямування. Сучасний освітній простір пов'язаний із тернистим шляхом розуміння інклюзивного навчання в умовах Нової української школи, що потребує, в першу чергу, розуміння суті розвитку особистості в онтогенезі, а по-друге, оцінювання особливостей та потреб дитини. Сьогодення вимагає концептуальних і контекстуалізованих підходів щодо розвитку та навчання дітей з порушеннями слуху в трансформаційних процесах, які ґрунтуються на реформуванні спеціальної освіти. Зокрема, слід наголосити на тому, що особливої уваги необхідно приділити протиріччям, які виникають, як наслідок, інформаційно-освітній та психолого-педагогічній діяльності фахівців на шляху до соціальних змін в суспільстві.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Тривалий досвід вивчення, діагностування, а в деяких випадках і лікування, дитини на різних вікових етапах її становлення як особистості, показав, що існують рушійні сили розвитку дитини (Гальперін, 1985; Давидов, 1986; Піаже, 1994; Комарова, 2006), які безпосередньо пов'язані з її фізичним тілом та психічним здоров'ям (Марценковський, 2013). Наукові дослідження (Боскіс, 1963; Виготський, 1999; Синьов, 2009; Ярмаченко, 1963; Фомічова, 1997; Шеремет, 1996) щодо особливостей і можливостей розвитку дитини з порушеннями слуху, які були перевірені часом й досвідом багатьма поколіннями сурдопедагогів, засвідчили той факт, що існує компенсаторний шлях розвитку дітей з порушеннями слуху з цілеспрямованою корекційно-розвитковою складовою. Отже, перед сьогоденням постала дитина, яка є не просто недорозвиненою або менше розвиненою у порівнянні з нормально зростаючою дитиною в онтогенезі, а яка

потребує інакшого розвитку, тому, що має свій своєрідний тип розвитку особистості із специфічним поєднанням органічних і психічних структур.

Мета статті. В даній статті розглядаються теоретико-методичні аспекти навчання і виховання дітей з порушеннями слуху в психолого-педагогічних теоріях видатних науковців-сурдопедагогів і практиків та протиріччя в засобах реалізації компенсаторних шляхів розвитку дитини з порушеннями слуху в умовах трансформації спеціальної освіти. Одним з таких засобів реалізації розглядається навчальний підручник як запорука успішної соціалізації дитини в соціум.

Процедура дослідження. Здійснений аналіз класичних теорій сурдопедагогічного спрямування необхідний для розуміння суті навчального підручника як засобу реалізації компенсаторно-корекційних засад розвитку дитини з порушеннями слуху в умовах Нової української школи. З метою прогнозованого формування в учнів з порушеннями слуху адекватного рівня розуміння прочитаного матеріалу, вважаємо за необхідне створення підходів і методичних засад у побудові навчального підручника нового типу. Експериментальне вивчення адекватного рівня розуміння прочитаного матеріалу учнями з порушеннями слуху дозволив виявити особливості реалізації компенсаторно-корекційних шляхів розвитку.

Результати дослідження. Культурно-освітні процеси у цивілізованому світі в цілому, і в Україні зокрема, диктують необхідність розробки та впровадження морально значущих і гуманістично спрямованих дій на створення різнобічних для людей з особливими освітніми проблемами умов оптимального розвитку, що сприятиме адекватної їхньої взаємодії з довкіллям. Під вплив інноваційного руху в Україні в силу різних об'єктивних і суб'єктивних обставин потрапили й особи з порушеннями слуху.

Так, до об'єктивних обставин можна віднести: доступність до вищої та професійної освіти для людей з особливими потребами; законодавчо обґрунтоване впровадження жестового мовлення в навчально-виховний процес спеціальних і загальноосвітніх закладів освіти; впровадження інклюзивного навчання в освітній простір України; створення інклюзивно-ресурсних центрів; зміна освітніх програм навчання, введення індивідуальних планів розвитку дитини.

До суб'єктивних обставин нами визначені: розрізненість наукових позицій окремих представників науки; наявність різноманітних громадських організацій, діяльність яких у більшості випадках пов'язана з батьківсько-гуманістичною позицією опіки, ніж з професіоналізмом; недостатня обізнаність і поінформованість педагогічних представників колективів загальноосвітніх шкіл щодо особливостей розвитку дітей з порушеннями слуху і необхідності проведення компенсаторно-корекційної роботи з ними.

В силу зазначених вище обставин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, і тих, які ми не охопили ще в нашому дослідженні, вважаємо за необхідне зупинитися на теоріях навчання, які виникали в різний час становлення сурдопедагогічної науки і вплинули на розбудову системи освіти осіб з порушеннями слуху. А також зосередитися на тих теоріях навчання, які ми вважаємо, є флагманами в корекційній роботі з дітьми з порушеннями слуху.

Отже, історично вивірені теорії, які, на нашу думку, безпосередньо пов'язані з навчально-виховним процесом розвитку дитини з порушеннями слуху є:

1. Культурно-історична концепція Л. Виготського (1999).
2. Теорія компенсації глухоти (Ярмаченко, 1963).

3. Теорія диференційованого навчання осіб з порушеннями слуху (Боскіс, 1963).
4. Теорія міміко-жестового мовлення (Краєвський, 1964).
5. Теорія провідних видів діяльності (Леонт'єв, 1975).
6. Теорія поетапного формування розумових дій (Гальперін, 1985).
7. Комунікативна теорія С. Зикова (1961) з опорою на предметно-практичну діяльність
8. Теорія інклюзивної освіти в реаліях і перспективах (Колупаєва, 2014).
9. Теорія психології взаємовідносин (Сушков, 1999).

Зупинимося більш детально на кожній науковій теорії. Перша теорія представлена в працях видатного методиста Л. Виготського (1999), який подолав дуалізм поглядів про рушійні сили психічного розвитку дитини, вбачаючи що у дитини з одного боку відбувається природне дозрівання всіх психічних процесів, але й в той же час, оволодіваючи культурними цінностями суспільства, дитина проходить процес соціалізації. Вчений наголошував, що існує єдність законів розвитку дитини в нормі, а також з певною вадою, що дитина з порушеннями розвитку потребує особливого компенсаторного навантаження і умов їх реалізації як запоруки формування успішної особистості.

Видатний вчений, новатор, дефектолог М. Ярмаченко (1963), продовжуючи наукові погляди Л. Виготського і розбудовуючи сурдопедагогічну науку, звертав увагу саме на проблеми компенсації в життєдіяльності глухих людей, розуміючи особливості їхнього розвитку становлення як особистостей. В своїх працях науковець доводив можливості розвитку людей з порушеннями слуху, які базувалися на спеціально організованому та історично апробованому процесі навчання з

компенсаторною складовою. М. Ярмаченко (1963) дослідив і описав життя та діяльність багатьох особистостей з порушеннями слуху, які, завдяки своїй наполегливості й подоланню власного дефекту, змогли досягнути певних вершин культури і мистецтва нашого суспільства.

Історичний аналіз спостережень за людьми з порушеннями слуху та можливостями їхнього розвитку, підштовхували вчених віднайти вивірені критерії щодо особливостей побудови спеціально організованого навчання для таких людей. Підйом сурдопедагогіки як науки, який засвідчив якісно новий підхід до вивчення дітей з порушеннями слуху, був пов'язаний, насамперед, з дослідженнями лікаря отоларінголога Л. Неймана і вченого сурдопедагога Р. Боскіс (1963). Їхні зусилля показали дефектологічній спільноті новий рівень розуміння навчання і розвитку дітей даної категорії, а також адекватні можливості їхньої соціалізації. Вироблена ними класифікація за рівнем зниження слуху, за часом втрати слуху і станом розвитку мовлення, надала можливість поділити осіб з порушеннями слуху на глухих і слабочуючих, що корінним образом змінило систему освіти людей даної категорії, забезпечуючи продуктивне навчання відповідним методологічним змістом.

Безумовно, погляди Л. Виготського (1999) і передових представників громадської спільноти його часу на осіб з порушеннями слуху були по'язані з механізмами компенсації, які вони шукали в обхідних шляхах культурного розвитку людини. Звертаючи увагу на міміко-жестове мовлення глухих людей, вони були впевнені, що це допоміжний засіб при необхідній компенсації, для подолання глухоти. В подальшому українському вченому Р. Краєвському (1964) вдалося показати роль і місце жестового мовлення в навчально-виховному процесі дітей з порушеннями слуху. Науково обґрунтувати такий вид мовлення як допоміжний засіб, необхідний на певному етапі розвитку глухого. Крім того, на думку провідного фахівця всі працівники школи для

глухих дітей зобов'язані були добре володіти технікою дактилювання та дактилографії в однаковій мірі – вміти бігло і дактилювати, і читати з руки.

Теорія провідного виду діяльності, запропонована свого часу великим психологом О. Леонт'євим (1975), пояснювала найголовніші зміни в психічних процесах і психологічних особливостях особистості дитини певного вікового періоду. Наукова школа даного напрямку показала, що спеціальна організація провідного типу діяльності виступає тією основною умовою, завдяки якій є можливість цілеспрямованого впливу на особистість дитини, формування у неї в процесі такого впливу діяльності цілої ієрархії певних потреб, мотивів і цілей, що в подальшому сприяють можливості становлення зрілої особистості.

Наступна теорія поетапного формування розумових дій пов'язана з ім'ям П. Гальперіна (1985), який висвітлив етапи перетворення основних дій у внутрішній план, а саме: формування мотиваційної основи дії, орієнтація на основну дію; формування дії в матеріальній формі; перенесення дії в план гучного мовлення без опори на предмети; обговорення дії «про себе»; перенесення дії у власне розумовий, внутрішній план індивідуальної свідомості.

Діяльнісний підхід, який показав нові можливості психологічних досліджень, не міг бути непоміченим в теорії та неапробованим на практиці в спеціальних закладах для дітей з порушеннями слуху. В середині ХХ століття група вчених під керівництвом С. Зикова (1961), базуючись на методологічних засадах сурдопедагогічної науки щодо особливостей розвитку осіб з порушеннями слуху, які потребують спеціально створених компенсаторних засобів навчання і розвитку, та на ґрунтовних дослідженнях учнів його школи щодо соціалізації глухих і слабочуючих людей засобом усного й писемного мовлення, створили систему комунікативного навчання. Цілісна система

комунікативного навчання осіб з порушеннями слуху базувалася на ідеї про необмежені можливості розвитку людей даної категорії, містила у собі умови, які сприяють розвитку мовлення глухих і слабочуючих, забезпечуючи їм повноцінну та адекватну соціалізацію в суспільстві.

Висвітлюючи засади інклюзивної освіти в Україні як моделі соціального устрою, в якій навчання належним чином повинно бути адаптованим до потреб дитини з особливими освітніми потребами, А. Колупаєва (2014) акцентує увагу на розвитку сильних якостей і талантів дітей. Наголошуючи на позитивному досвіді інклюзивної освіти, вчена вважає, що корисною така форма навчання є для учнів з типовим рівнем розвитку, які вчаться природно сприймати людські відмінності. В своїх дослідженнях А. Колупаєва (2014) зазначає, що реалізація головних ідей інклюзії як однієї з провідних тенденцій сучасного етапу розвитку національної системи освіти можлива лише за умов постійного удосконалення систем загальної та спеціальної освіти.

Освітні реформи сьогодення все більше уваги привертають до проблеми спілкування, зокрема міжособистісних стосунків дітей та дорослих з порушеннями слуху. Досить гостро це питання постало в спеціальній освіті в умовах інклюзивного впровадження. Слід наголосити на тому, що зазначена проблема потребує вивчення особливостей формування продуктивних взаємин в різних освітніх формах в цілому, і у людей з порушеннями слуху зокрема.

Психологія взаємовідносин І. Сушкова (1999), розкриває механізми міжгрупових та індивідуальних взаємин людей. Досліджуючи і вивчаючи взаємовідносини людей в соціальній групі, автор вважає, що вплив групи і групових цінностей в цілому є вирішальним для формування особистості. Лише вплив, який пов'язаний з процесами самокатегоризації, ідентифікації,

регулювання створює ефективний обмін соціально-психологічних взаємовідносин.

На жаль, в сурдопедагогічній і сурдопсихологічній літературі ми знаходимо обмаль досліджень, які б розкривали цілісну картину міжособистісного спілкування осіб з порушеннями слуху, показували механізми такої взаємодії.

Отже, вищезазначені наукові теорії створюють вагому методологічну систему навчання, виховання і розвитку дітей з порушеннями слуху, яка є історично обґрунтована, експериментально апробована та відображає найголовніші цінності громадської спільноти. Слід зазначити, що основні напрямки психічного розвитку дітей в навчально-виховному процесі, на нашу думку, пов'язані з:

- змістом навчання (ускладнення знань і способів діяльності; оволодіння знаннями і навичками, як запоруки пластичності мислення; засвоєння алгоритму завдань та способів їх розв'язання; спрямування набутих знань);

- специфічними методами навчання (формування мови, мовлення, вимови; розвиток слухового сприймання; формування комунікативного спілкування; використання міміко-жестового і дактильного мовлення);

- розвитком психічних механізмів засвоєння й застосування знань та умінь (узагальнення прийомів розумової діяльності; співвіднесення і засвоєння знань з конкретним завданням; розвиток узагальнених дій – аналізу, синтезу, порівняння, конкретизації тощо);

- розвитком становлення цілісної особистості (особистісна спрямованість: навчальна, пізнавальна; спрямованість на позитивні міжособистісні стосунки; психологічна структура діяльності; розвиток механізмів свідомості (усвідомлення себе, свого «Я», рефлексія).

Можна побачити, що тривалий шлях розбудови спеціальної освіти осіб з порушеннями слуху був пов'язаний з пошуком компенсаторних шляхів розвитку глухої і слабочуючої дитини, з віднайденням оптимальних умов реалізації процесу входження в суспільство чуючих, впровадженням інноваційних технологій діагностування, корекції, навчання, виховання, абілітації та реабілітації.

Тому, в умовах освітніх перетворень у діагностиці, навчанні та розвитку дитини з порушеннями слуху, виявленими нами, й виникають протиріччя в засобах реалізації:

1. Протиріччя в наявності розроблених освітніх теорій та реальної практики трансформацій в освітній простір.
2. Цілісний системний підхід в спеціально організованому навчанні корекційно-компенсаторного спрямування та фрагментарною уривчастою реалізацією через принципи, методи, зміст, прийоми і форми педагогічного процесу корекційного спрямування в загальноосвітніх закладах.
3. Об'єктивно доведена перспективна мета сурдопедагогічних технологій навчання і розвитку та суспільної гуманною метою сьогодення.
4. Ієрархічна єдність результату навчання та неструктурованими складовими навчального процесу.
5. Інноваційні сурдопедагогічні розробки, розраховані на оптимальний розвиток дитини, та інтеграція профільних фахівців в системі освіти.
6. Застосування м'яко-жестового та дактильного мовлення як допоміжного засобу в процесі навчання та закріпленням на законодавчому рівні як основного способу навчання.
7. Система міжособистісних стосунків осіб з порушеннями слуху та культурно-історичними цінностями громадського суспільства.

Викладені вище протиріччя вимагають зосередження уваги на тому, що слід:

- проводити своєчасну диференціальну діагностику дітей з порушеннями слуху;

- створювати сприятливі умови для встановлення та розвитку міжособистісних стосунків в соціальних групах різної типології із збереженням соціально значущих цінностей суспільства;

- розроблювати науково-методичну базу для оптимального навчання, корекції й розвитку дитини з порушеннями слуху в умовах освітніх перетворень;

- забезпечувати підготовку конкурентоспроможності учнів в умовах вибору професії після закінчення школи.

Ретроспективний аналіз вищезазначених теорій і протиріч в цілому дозволив нам звернути увагу на засоби реалізації компенсаторних шляхів розвитку дитини з порушеннями слуху. Саме навчальний підручник є тим засобом, який, на нашу думку, трансформує досвід людства і моральні цінності в духовний розвиток дитини. А своєчасне віднайдення компенсаторних шляхів впливу стане запорукою адекватної міжособистісної взаємодії з довкіллям.

Перед тим як зупинитися на підходах і методичних засадах щодо образу сучасного підручника, вважаємо за необхідне пригадати експериментальні дослідження, які були проведені нами з метою вивчення актуального рівня розуміння творів учнями зі зниженим слухом в 5-7 класах (Круглик, 2007).

Нами в ході експериментального вивчення було встановлена відмінність між чуучими і слабочуючими дітьми, яка знаходиться у площині розвитку мови і мовлення та пов'язаної з ними результативності розуміння художнього оповідання, і яка полягає у контекстності розуміння, проявляється у наявності 6 рівнів протікання процесу розуміння та ієрархії структури художнього

оповідання. Розподіл учнів зі зниженим слухом 5-7 класів за вказаними рівнями наведено нижче у таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл учнів зі зниженим слухом 5-7 класів за рівнями сформованості розуміння художніх оповідань у порівнянні з чуючими однолітками (у %)

№ п/ п	Назва рівня	Класи					
		5 клас		6 клас		7 клас	
		категорія дітей		категорія дітей		категорія дітей	
		чуючі	зі зниженим слухом	чуючі	зі зниженим слухом	чуючі	зі зниженим слухом
I	елементно цілісний неадекватний	-	27	-	8	-	5
II	основний цілісний неадекватний	-	32	-	15	-	21
III	фрагментарно цілісний неадекватний	-	22	-	42	-	25
IV	частково цілісний адекватний	-	16	-	18	-	28
V	неповно цілісний адекватний	26	3	17	13	10	15
VI	повно цілісний адекватний	74	-	83	4	90	6

Як видно з таблиці, було виявлено, що більшість учнів 5 класів (32 %) на жаль розуміли тексти на основному цілісному неадекватному рівні, і це був другий рівень розуміння, на якому художнє оповідання не усвідомлювалося, але виділялися на «поверховій» структурі основні художні елементи. В той же час більшість учнів 6 класів (42 %) виявляли розуміння прочитаного на

фрагментарно цілісному неадекватному третьому рівні, який характеризувався неадекватністю розуміння художнього оповідання, але окремі фрагменти тексту встановлювалися правильно; художні елементи виділялися на «поверховій» та «основній» структурах тексту. І лише більшість учнів 7 класів (28 %) показували адекватне розуміння прочитаного, але лише на четвертому рівні з шести виявлених. Частково цілісний адекватний – четвертий по-порядку і перший рівень, який характеризувався адекватністю розуміння змісту художнього оповідання, виділялися художні елементи твору та встановлювалися між ними наявні зв'язки на «поверховій» та «основній» структурах тексту.

За результати експериментального дослідження нами було з'ясовано, що розуміння художніх оповідань слід розцінювати як процес, спрямований на адекватне відтворення прочитаного, що детерміновано структурою самого тексту. В свою чергу адекватність опосередкована уміннями виділяти змістову та смислову інформацію твору.

Крім того, нами був запропонований сурдопедагогічний підхід, який був апробований в спеціальних школах України і показав ефективність його впливу. Інноваційний в сурдопедагогічній науці підхід був пов'язаний із сформованістю виявлених у дослідженні узагальнених і відповідних їм конкретних умінь, які по різному проявлялися в різних типах текстів (Круглик, 2012).

Отже, нами було з'ясовано, що учні з порушеннями слуху потребують компенсаторних шляхів розвитку через засоби навчання і виховання в системі освіти. Тому, підручник повинен на сьогодні бути взірцем не лише вимогам Нової української школи, але й відповідати адекватному змістовному впливу на розвиток дитини з порушеннями слуху.

Враховуючи все вищесказане, зупинимося на підходах, які на нашу думку слід враховувати під час створення навчального підручника для дитини з порушеннями слуху:

1. Книга-підручник повинен реалізовувати цілі через запропоновані технології навчання, які можуть піддаватися діагностуванню в реальному часі навчання.

2. Суб'єкт-суб'єктивна парадигма освіти в підручнику виявляється через навчальний діалог його змісту.

3. Враховуючи індивідуальний розвиток дитини з особливими освітніми потребами, сучасний підручник повинен бути варіативним і трансформаційним.

4. Структура підручника створює ситуацію вибору та рефлексії.

5. Наявність системи вправ і відповідних завдань безпосередньо пов'язані з мотиваційною та навчально-пізнавальною діяльністю учня.

6. Книга в сучасному освітньому просторі навчально-корекційного процесу повинна стимулювати до розвитку і саморозвитку.

З метою прогнозованого впливу на корекцію дітей з порушеннями слуху в умовах освітніх тенденцій і розумінням суті індивідуальної програми навчання вважаємо, що методичні засади навчального підручника є вкрай необхідними для збереження не тільки спеціальної методики навчання, а й адекватного формування знань і умінь при оптимальному слухопротезуванні. Тому, методичними засади у побудові навчального підручника для дітей з порушеннями слуху є:

- збереження апробованої методики розвитку слухового сприймання у змістовному апараті книги;

- включення вправ з формування вимови з елементами методу складоритму, методу фонетичної ритміки, мнемотехніки;

- трансформаційний зв'язок наданого матеріалу для вивчення і опрацювання з провідним, доцільним і цікавим видом діяльності дитини;
- доступність і образність в теоретичному матеріалі для вивчення;
- рефлексивність у мотивації до розвитку і саморозвитку.

Зазначені підходи і методичні засади у створенні підручника для дитини з порушеннями слуху не обмежуються запропонованими, але, на нашу думку, є вкрай суттєвими і вагомими для цілісного розвитку особистості дитини, її розвитку міжособистісної взаємодії під впливом культурних цінностей соціуму.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Досвід багаторічної роботи в сурдопедагогічній галузі, доводить нам значення фундаментальних теорій навчання і розвитку для побудови моделі освіти з використанням інноваційних технологій. Таке методичне забезпечення є вкрай необхідним для розробки підручника для дітей з порушеннями слуху нового покоління. Збереження традицій культури сурдопедагогічної науки і вікового досвіду навчання і виховання дітей даної категорії, передача ціннісних орієнтацій не тільки на особистісний розвиток дитини, але й на її мовленнєвий розвиток, знак якого пов'язаний з здобутком цілої нації, є свідченням особливого типу міжособистісних стосунків, завдяки яким постійно відтворюється цілісність громадського суспільства.

Саме тому, в цьому ракурсі можна намітити подальші дослідження з проблеми вивчення теоретичних моделей і протиріч в засобах реалізації компенсаторних шляхів розвитку дитини з порушеннями слуху, зокрема: вплив типу культури на освітній простір; діагностика та розвиток міжособистісних стосунків підлітків з порушеннями слуху в умовах кризи тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боскис, Р.М. (1963). *Глухие и слабослышащие дети*. Москва: АПН РСФСР.
2. Выготский, Л.С. (1999). *Мышление и речь*. Москва: Лабиринт.
3. Гальперин, П.Я. (1985). *Методы обучения и умственное развитие ребенка*. Москва: Издательство Московского университета.
4. Давыдов, В.В. (1986). *Проблемы развивающего обучения*. Москва: Педагогика.
5. Зыков, С.А. (1961). *Обучение глухих детей языку по принципу формирования речевого общения*. Москва: АПН РСФСР.
6. Колупаева, А.А. (2014). Інклюзивна освіта як модель соціального устрою. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 2, 7-18. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/711032>.
7. Комарова, Т.С. (2006). *Школа эстетического воспитания*. Москва: Зимородок.
8. Краевський, Р.Г. (1964). *Мова жестів глухих*. Київ: Радянська школа.
9. Круглик, О.П. (2007). Педагогічні умови розуміння художніх оповідань учнями з вадами слуху. *Дефектологія*, 2, 52-56.
10. Круглик, О.П. (2012). Удосконалення розуміння художніх творів слабочуючими учнями 5-7 класів засобами типології оповідань. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Сер. 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, 16, с. 145-147. Режим доступу: <https://fkpp.npu.edu.ua/naukovi-periodychni-vydannia-fkpp/----19---/----19--16>.
11. Леонтьев, А.Н. (1975). *Деятельность. Сознание. Личность*. Москва.
12. Марценковський, І.А. (2013). Депресії у дитячому та підлітковому віці. О.К. Напрєнко (Ред.), *Нециркулярні депресії* (с. 565-599). Київ: Софія.
13. Пиаже, Ж. (1994). *Речь и мышление ребенка*. Москва: Педагогика-Пресс.
14. Синьов, В.М. (2009). *Актуальні проблеми розвитку освіти дітей з обмеженнями життєдіяльності: шлях від інституалізації до інтеграції*. Київ.
15. Сушков, И.Р. (1999). *Психология взаимоотношений*. Москва: Академический Проект, ИП РАН, Екатеринбург: Деловая книга.
16. Фомічова, Л.І. (1997). *Розвиток інтелекту та проектування навчання (чуючі, глухі та слабочуючі дошкільники)*. Київ: Тов. Міжнар. фінанс. акція.
17. Шеремет, М.К. (1996). *Готовність слабочуючих дітей до навчання в школі*. (Монографія). Київ: Віпол.
18. Ярмаченко, М.Д. (1963). *Свідомість у навчанні глухих учнів*. Київ: МО УРСР.

REFERENCES

1. Boskis, R.M. (1963). *Gluhie i slaboslyshashhie deti [Deaf and hard of hearing children]*. Moskva: APN RSFSR (in Russian).
2. Vygotskij, L.S. (1999). *Myshlenie i rech' [Thinking and Speech]*. Moskva: Labirint (in Russian).
3. Gal'perin, P.Ja. (1985). *Metody obuchenija i umstvennoe razvitie rebenka [Methods of teaching and development of mind of the child]*. Moskva (in Russian).

4. Davydov, V.V. (1986). *Problemy razvivajushhego obuchenija [Problems of developmental Learning]*. Moskva: Pedagogika (in Russian).
5. Zikov, S.A. (1961). *Obuchenie gluhih detej jazyku po principu formirovanija rechevogo obshhenija [Teaching deaf children the language on the basis of the formation of verbal communication]*. Moskva: APN RSFSR (in Russian).
6. Kolupaieva, A.A. (2014). Inkluzivna osvita yak model sotsialnoho ustroiu [Inclusive education as a model of social system]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia – Special child: education and upbringing*, 2, 7-18. <http://lib.iitta.gov.ua/711032> (in Ukrainian).
7. Komarova, T.S. (2006). *Shkola jesteticheskogo vospitanija [School of Aesthetic Education]*. Moskva: Zimorodok (in Russian).
8. Kraievskiy, R.H. *Mova zhestiv hlukhykh [Sign language of the deaf]*. Kyiv: Radianska shkola (in Ukrainian).
9. Kruhlyk, O.P. (2007). Pedagogichni umovy rozuminnia khudozhnikh opovidan uchniamy z vadamy slukhu [Pedagogical conditions for understanding art stories by students with hearing impairments]. *Defektolohiia – Defectology*, 2, 52-56 (in Ukrainian).
10. Kruhlyk, O.P. (2012). Udoskonalennia rozuminnia khudozhnikh tvoriv slabochuiuchymy uchniamy 5-7 klasiv zasobamy typolohii opovidan [Improving the understanding of works of art by deaf students of 5-7 grades by means of typology of texts]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.Drahomanova. Ser. 19. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia – Scientific journal of NPU named after M.P.Dragomanov. Ser. 19. Correctional pedagogy and special psychology*, 16, pp. 145-147. Access mode: <https://fkpp.npu.edu.ua/naukovi-periodychni-vydannia-fkpp/-----19-----/-----19--16> (in Ukrainian).
11. Leont'ev, A.N. (1975). *Dejatel'nost'. Soznanie. Lichnost' [Activity. Consciousness. Personality]*. Moskva (in Russian).
12. Martsenkovskiy I. A. Depresii u dytiachomu ta pidlitkovomu vitsi [Depression in children and adolescents]. In O.K. Napreienko (Eds.), *Netsyrkuliarni depresii – Non-circular depressions (p.565-599)*. Kyiv: Sofiia (in Ukrainian).
13. Piazhe, Zh. (1994). *Rech' i myshlenie rebenka [Speech and thinking of a child]*. Moskva: Pedagogika-Press (in Russian).
14. Synov, V.M. (2009). *Aktualni problemy rozvytku osvity ditei z obmezheniamy zhyttiediialnosti: shliakh vid instyualizatsii do intehratsii [Actual problems of development of education of children with disabilities]*. Kyiv (in Ukrainian).
15. Sushkov, I.R. (1999). *Psihologija vzaimootnoshenij [Relationship psychology]*. Moskva: Akademicheskij Proekt, IP RAN, Ekaterinburg: Delovaja kniga (in Russian).
16. Fomichova, L.I. (1997). *Rozvytok intelektu ta proektuvannia navchannia (chuiuchi, hlukhi ta slabochuiuchi doshkilnyky) [Intelligence development and learning design (hearing, deaf and hard of hearing preschoolers)]*. Kyiv: Tov. Mizhnar. finans. aktsiia (in Ukrainian).
17. Sheremet, M.K. (1996). *Hotovnist slabochuiuchykh ditei do navchannia v shkoli [Readiness of hearing-impaired children to study at school]*. Kyiv: Vipol (in Ukrainian).
18. Iarmachenko, M.D. (1963). *Svidomist u navchanni hlukhykh uchniv [Consciousness in the teaching of deaf students]*. Kyiv: MO URSR (in Ukrainian).